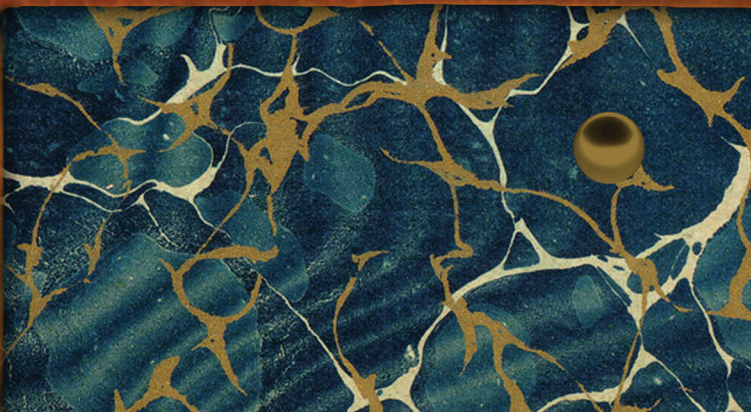

Pietari Hannikainen
JUTELMIA LÄHELTÄ
JA KAUKAA

KUSTANTAMO HELMIVYÖ

Jutelmia läheltä ja kaukaa

Pietari Hannikainen

JUTELMIA LÄHELTÄ JA KAUKAA I-II

Kustantamo Helmivyö
Turku 2022

Pietari Hannikainen: *Jutelmia läheltä ja kaukaa I-II.*

Toim. Juri Nummelin.

Teokset julkaissut alun perin

K. Suomalaisen Kirjapaino,

Sortavala 1882, 1884.

ISBN 978-952-74-6905-7

Valmistaja: BoD – Books on Demand,

Norderstedt, Saksa.

Sisällysluettelo

Juri Nummelin: Merkittävin varhainen lehtinovellistimme 7

Jutelmia läheltä ja kaukaa I:

Etelän ja pohjoisen tytär 15

Punainen lähde 72

Jutelmia läheltä ja kaukaa II:

Salojärven kukkanen 154

Merkittävin varhainen lehtinovellistimme

Juri Nummelin

Pietari Hannikainen oli yksi suomalaisen kirjallisuuden edelläkävijöitä, jota on luettu hänen kuolemansa jälkeen vähän. Teosten merkitys myönnetään historian tutkimuksessa, mutta niitä ei juuri käsitellä teoksina.

Hannikainen (1813–1899) oli monessa mukana. Savonlinnan saksalaisessa piirikoulussa ei katsottu hyvällä suomenkielisiä opiskelijoita, joten opiskelujen ajan hänet tunnettiin nimellä Petter Hanén. Yliopistossa Hannikainen suoritti ensimmäisenä koko maassa suomen kielen tutkinnon vuonna 1835. Sen lisäksi hän suoritti maanmittarin ja lainopin tutkinnot ja työskenteli maanmittarina. Hannikainen osti 1870-luvun alussa maatilan Parikkalasta. Hannikainen ajoi aktiivisesti Parikkalaan kansakoulua, joka kuntaan saatiinkin vuonna 1878. Parikkalaan Hannikainen myös haudattiin.

Hannikainen oli myös monipuolinen sanankäyttäjä. Hän toimitti Viipurissa ilmestynyttä Kanavaa vuosina 1845–1847, kunnes viranomaiset

lakkauttivat lehden liiaksi kansaa valistavana. Myöhemmin Hannikainen kirjoitti Suomettareen ja toimi myös jonkin aikaa sen päätoimittajana, ja lisäksi hän toimitti Sanansaattaja Viipurista -nimistä sanomalehteä 1840-luvulla. Tilanomistaminen ja maanviljelys Parikkalassa veivät 1870-luvulla niin paljon aikaa, että kirjalliset harrastukset vähenivät; tosin vuonna 1880 Hannikainen julkaisi Venäjän historian laajan suomennoksen.

Kirjailijana Hannikainen mainitaan useimmiten draaman puolella, sillä hänen tekstinsä *Silmänkääntäjä eli Jussi Oluaisen matka Hölmölään* oli ensimmäinen julkisesti esitetty suomenkielinen näytelmä. Sitä ei kuitenkaan alkujaan esitetty teatterissa, vaan Lappeenrannassa yksityiskodissa vuonna 1838. Helsingissä esitys nähtiin vasta 20 vuotta myöhemmin, mutta tuolloin muun muassa Snellman ja Ahlqvist kiittelivät näytelmää. Hannikainen ei ollut yksin hankkeissaan, vaan hän tunsikin J. F. Lagervallin, joka niin ikään asui Parikkalassa. Lagervall oli tehnyt omia suomenkielisiä näytelmiään, kuten kalevalamittaisen *Ruunulinnan*, ja yhdessä miehet suunnittelivat suomenkielisen teatterin perustamista Viipuriin; Hannikainen elätteli myös ajatusta suurten kaupunkien yhteisestä teatterista.

Silmänkääntäjässä varoitellaan lukijoita uskomaasta kaikkeen mitä sanotaan, hiukan samaan tapaan kuin parikymmentä vuotta aiemmin Jaakko Juteinin *Kummituksissa*. Samalla näytelmässä irvaillaan suomalaisten villityksestä muuttaa nimensä hienommiksi: Jussi Oluvisen nimeksi tulee Oluveliniuslander. Näytelmän kieli on kieliopillisesti haparoivaa, mutta runsasta ja usein hauskaa:

OLUVINEN. Enemmän kuin luulisit; Liisa, sinä vielä et ymmärrä. Äly ja viekkaus maailmassa auttavat välemmin, kuin työ ja ansio. Esimerkiksi, näetsen, tuolla metsässä on vanha pölhö; tuhatta vuotta se jo on siinä seisnut, mutta kenpä siihen paljon silmiänsä on luonut. Vaan sanopas siinä olevan jotain ihmeellistä, sano sen öillä kummittelevan, sano sen parantelevan pistoksia, hammastautia ja muita kohmauksia; näkisitpähän miten virtaisi kansa sitä ihmettelemään ja ihailemaan; moni maksaisi hyvät rahatki päästä sen luo; ja pian tulisi se kuulusaksi ympäri mailman, se sama meidän vanha pölhö. Joko nyt ymmärsit?

LIISA. Kaikki mitä haastat on synkiämpi syysyön pimeyttä; kaikkihan jo olet kadottanut: pellot, metsät ja pölhöt.

OLUVINEN. Hahaha! Sinulla on vähemmän ymmärrystä kuin kaksioisella vasikalla. Kuuletsen nyt, kuin yhellä sanalla selitän sinulle koko asian selvemmäksi keväistä päiväpaistetta: Kaupunkiin näetsen muinen tuli Kuninkaallinen ulkomaan Suutari, nimeltä Beklin. Koko mailma nyt tahtoi teettää kenkensä ja saappaansa sillä. Mutta kaupungin entiset Suutarit jäivät jouten, ihan jouten, Liisaseni! Tuostapa nyt Suutarit ajattelemaan ja sitä tekisivät vielä nytkin, jos ei eräs älykäs mies heitä olisi pelastanut. Suutari Pylkkönen keksi näetsen yhtäikaa koko salasuuden ja ilmoitti sen mailmalla. Hän, näetsen, eräänä yönä hävisi kaupungista ja koko näkyväisestä mailmasta, mutta sen siaan ilmestyi uusi, vieläki kuninkaallisempi Suutari Pylkeliin. Alappas tuiskuttaa työtä tällekin. Ahaa, liini! kiljaisivat kaikki Suutarit kuin yhdestä suusta, siinäpä se onki temppu. Pikemmin kuin sumu päivän nostessa, hävisivät samassa kaikki entiset Suutarit ja toiset toistansa muukalaisemmat ja kuninkaallisemmat ilmestyivät niiden siaan, joita nyt jo on yhden verran kuin Musti nimisiä koiria.

Silmänkääntäjää on esitetty suhteellisen usein vielä toisen maailmansodan jälkeenkin, ja vuonna 1965 siitä valmistui Mikko Majanlahden ohjaama tv-elokuva. Sen pääosissa nähtiin Ahti Kuoppala, Liisa Roine ja Leo Lastumäki.

Hannikaista ei kuitenkaan kannata ajatella vain näytelmäkirjailijana. Markku Eskelinen on suomenkielisen proosakirjallisuuden historiassaan *Raukoilla rajoilla* pitänyt Hannikaista tärkeimpänä sanoma- ja muihin 1800-luvun puolenvälin lehtiin kirjoittaneista prosaisteista. Omien lehtiensä lisäksi Hannikainen kirjoitti aikakauslehti Aamuruskoon sekä Otavaan.

Hannikaisen proosatuotanto koostuu yli 30 novellista, joista suurinta osaa ei ole koskaan julkaistu kirjan kansissa. Eskelisen mukaan näistä julkaisuista esimerkiksi ”Torkel ja Viipurin pamaus” (1845) on ensimmäinen suomalainen historiallinen novelli ja ”Pitäjään pappi” (1847) taas maamme ensimmäinen kirjenovelli.

Hannikaisen ainoat kirjana julkaistut proosateokset eli kaksiosainen *Jutelmia läheltä ja kaukaa* (1882 ja 1884) jäivät hänen viimeisikseen. Ensimmäisen osan tarinat ”Etelän ja pohjoisen tytär” ja ”Punainen lähde” olivat ilmestyneet alun perin Otavassa jatkokertomuksina 1860-luvulla eli jo 20

vuotta aiemmin. Näistä ensin mainittu sijoittuu Krimin sotaan ja on Eskelisen sanojen mukaan ”yliripeä” tarinankuljetuksessaan. Viipurin ympäristöön sijoittuvassa ”Punaisessa lähteessä” kuvataan Simpsa-nimisen orjan pyrkimyksiä vapautteen. Simpsan paolla on laajempiakin vaikutuksia.

Ilmeisesti kirjaparin kakkososassa ensijulkaisunsa saanut ”Salojärven kukkanen” taas on Eskelisen mukaan kirjailijan pääteos, ja hän kutsuu sitä laajuutensa puolesta selkeästi romaaniksi. Kyse on näin yhdestä ensimmäisistä suomenkielisistä historiallisista romaaneista.

Näiden lisäksi Hannikainen kirjoitti myös salanimellä Ulla-täti romaanin *Serkukset* (1848), jossa Markku Eskelisen mukaan ”on kaksintaisteluita, kerjäläisiä, aviottomia lapsia ja hyväsydämissiä ja oikeamielisiä ihmisiä, joiden ansiosta kaikki käy lopulta hyvin”. Eskelinen pitää *Serkuksia* vauhdikkaampana ja viihdyttävämpänä kuin aiempaa vastaavaa teosta, ensimmäisenä suomenkielisenä pienoisornaanina pidettyä Nils Aejmelaeuksen *Haak-sirikkoa*.

Hannikainen myös problematisoi ja teoretisoi suomenkielistä proosakirjallisuutta. Hän kritisoi ruotsinkielistä kirjallisuuttamme pinnallisuudesta

ja tyhjänpäiväisyydestä ja vertaa sitä daguerroty-piaan, jossa "emme havaitse [liikkeellä] mitään tarkoitusta joka antaisi kuvalle hengen". Hannikainen myös kritisoi Runebergia hengettömästä romantiikasta, joka on kaukana saman ajan eurooppalaisesta kirjallisuudesta. Hannikainen mainitsee samassa yhteydessä Schillerin, Eugene Suen ja Bulwer-Lyttonin. Hänen mukaansa suomenkielisen kirjallisuuden tulisi käsitellä "merkillisiä luontoja ja voimia, yhteisiä hulluuksia ja turhuuksia" niin kuin ne näkyvät "yksityisessä ihmisessä ja yksinäisissä seuroissa". Joka tapauksessa Hannikaisen mukaan oli ylipäätään tärkeää, että suomeksi julkaistaan kirjallisuutta ja että kaikki oppisivat sitä lukemaan.

Hannikainen tunnetaan myös monen vakiintuneen sanan keksijänä, näitä ovat muun muassa ajanmukainen, huoltaja, julkisuus, katse, kirjanpito, näytellä, sankaruus, yhteiskunta ja valokuva. Eskelinen huomauttaa lisäksi, että Hannikainen käytti vuonna 1847 ilmestyneessä artikkelissaan sanoja romaani ja novelli niiden nykyaikaisessa merkityksessä. Omia tekstejään Hannikainen tosin ei näillä termeillä kutsunut.

Pietari Hannikaisen teoksia ei ole joitain runoantologioita lukuun ottamatta koskaan julkaistu

painettuna uudestaan. Helmivyö korjaa puutteen julkaisemalla Hannikaisen *Jutelmia läheltä ja kaukaa* -teokset uudestaan yhdessä niteessä. Teokset on julkaistu suurin piirtein niin kuin ne on alun perin painettu, mutta väliviivat on korjattu nykyaikaisiksi, samoin w-kirjaimet on muutettu v-kirjaimiksi, paitsi erisnimissä.

Toivottavasti nykyajan lukija löytää historiallisista tarinoista tarttumapintaa! Ehkä joskus saadaan myös laajempi valikoima Hannikaisen lehtinovelleja.

Kirjallisuutta:

Armi Siitonen: *Pietari Hannikainen. Katseenkääntäjä*. Pietari Hannikaisen muistomerkkitöimikunta 1975.

Etelän ja pohjoisen tytär

I

Oli eräs kesäilta, lämmin ja tyyni. Kukkaset, ihanimmat kaikista maanosista, levittivät suloisen tuoksunsa kiviseinillä piirityssä puistossa. Vaan tämä ihana puisto, joka muina sellaisina iltoina vilisi täynnä kävelijöitä, oli nyt tyhjä ja äänetön. Yksikään paikan nuoria kasvattilaisia ei tänä iltana halunnut nauttia luonnon ihanuutta ahtaassa piirissä, jossa puiston käytävät olivat ainoat paikat, missä he voivat enemmän jaloitella ja hengittää vapaampaa ilmaa. Nuoret kasvattilaiset, pari kolme sataa tyttöä, olivat unhottaneet tavallisen vapaushetkensä. Ympärillä olevista kivihuoneista kaikui iloiset säveleet. Laitoksen johtaja, anna Iwanowna, oli entisen tavan mukaan kutsunut nuoret kasvattilaiset huoneihinsa tanssiin, ennenkun hän ne päästi kesäluvaksi, erään kuukauden ajan vapauteen. Tämä ilta oli sellainen odotettu hetki, jolloin nuoret neidet saivat harvinaisen huvin kohdata vähän sitä maailmaa, joka melkein koko heidän kasvatusajallensa oli heiltä suljettu. Millä innolla he täksi hetkeksi antautuivat hillit-

tömän huvin valtaan, sitä ei voi kertoa muuten kuin näkemällä sitä viatonta iloa, jota nyt loisti heidän silmistään.

Nuoret neidet, mitkä nyt olivat kokoontuneet Anna Iwanownan salissa, olivat venäjän korkeimmista suvuista. Ne olivat ruhtinain, kreivien, paronein ja korkeinten virkamiesten tyttäriä ympäri venäjän, osittain Suomestakin. Näiden seassa oli kuitenkin monta köyhän aatelismiehen tytärtä, jotka olivat saaneet onnen tulla tähän venäjän parhaimpaan kasvatustaitokseen. Mutta aatelisuus oli aina välttämätön ehto sellaisen etuoikeuden saantiin. Jokainen, ken katseli noita nuoria kasvattilaisia, sai siis olla vakuutettu, että se oli vaan puhdainta aatelisverta, mikä hohti tänä iltana heidän muutoin vaaleissa poskissaan. He olivat tänään todellakin suloisia, monta täydellistä kaunotarta. Nuoret miehet, jotka olivat tähän iltaseuraan kutsutut, noin satakunta nuoria upseria ja ylioppilaita, näyttivät tuskin voivan noiden erinäisten kauneusten välillä valita. Kuitenkin, ennenkun iltahuvi oli päättynyt, eräs pian täysikasvuinen neiti oli voittanut kaikkien ihastuksen. Se oli tuo, joka nyt keviästi lentää valssissa erään ylioppilaan kanssa. Molempain silmät lepäävät nähtävällä lempeydellä toinen toiseensa, ja seuran tarkkuus

Pietari Hannikaisen Jutelmia läheltä ja kaukaa sisältää kolme kertomusta. "Etelän ja pohjoisen tytär" sijoittuu Krimin sotaan ja "Punainen lähde" taas kertoo maaorja Simpsan paosta, jolla on merkittäviä sivuvaikutuksia. Laaja "Salojärven kukkanen" sijoittuu nuijasodan aikaan ja on yksi ensimmäisiä suomenkielisiä romaaneja. Tarinoissa on suuria tunteita, ajankohtaisia ajatuksia ja täpäriä pelastuksia.

Pietari Hannikainen (1813-1899) oli monipuolinen sanankäyttäjä, sanomalehtimies, pamfletisti ja näytelmäkirjailija sekä varhaisen kirjallisuutemme tärkeimpiä prosaisteja. Hänen viimeinen teoksensa Jutelmia läheltä ja kaukaa 1-2 ilmestyi alun perin vuosina 1882 ja 1884, ja teospari julkaistaan nyt ensimmäistä kertaa uudestaan.

ISBN 978-952-7469-05-7

**KUSTANTAMO
HELMIVYÖ**

